

3. Mencwel, A. Witkacego jedność w wielości / A. Mencvel. – Warszawa : Wydawnictwa Artystyczne i Filmowe, 1971. – 158 s.
4. Puzyna, K. Witkacy / K. Puzyna. – Warszawa : Wydawnictwa Artystyczne i Filmowe, 1972. – 87 s.

I.A. Mihalevitch
Grodno Yanka Kupala State University
e-mail: irkahudoba@mail.ru

The motive of catastrophe in the works of S. I. Witkiewicz

Keywords: catastrophe, the idea of "panmongolism" artistic vision, drama, novel.

Special place in the oeuvre of the polish writer Stanislaw Ignacy Witkiewicz takes a premonition of catastrophe. The article considers some aspects of his biography that influenced the formation of world view of the writer and describes catastrophic nature of his drama and the novel «Insatiability».

Г.В. Навасельцава
Віцебскі дзяржаўны ўніверсітэт імя П.М. Машэрава
e-mail: Novoseltseva.amma@mail.ru

УДК 821.161.3

ЖАНРАВА-СТЫЛЁВАЯ АДМЕТНАСЦЬ РАМАНА НАТАЛЛІ БАБІНАЙ «РЫБІН ГОРАД»

Ключавыя словы: постмадэрнізм, жанравы сінтэз, эксперыментальны раман, галоўны герой, асоба аўтара.

У сучаснай беларускай літаратуры раман застаецца запатрабаваным жанрам, да якога звяртаюцца ў тым ліку маладыя пісьменнікі. Значная ступень аўтарскага наватарства выяўляецца ў творы Наталлі Бабінай «Рыбін горад», якому ўласцівы жанрава-стылёвы сінтэз. Раман вызначаецца філасафічнасцю, увагай да ўнутранага свету галоўнага героя, бліжкім камунікатыўным кантактам аўтара і чытача, шматузроўневай семантыкай мастацкай дэталі.

Мадэрнісцкай прозе ўласцівыя такія якасці, як лаканізм, дынамізм, фрагментарнасць, на першы план выходзіць лакальны канфлікт і прыватная дэталі. Варта згадаць і псіхалагічны падтэкст, асацыятыўнасць мыслення, розныя формы мастацкай умоўнасці пры адлюстраванні рэчаіснасці і чалавека. Гэта супярэчыць раманнай традыцыі як у заходнееўрапейскай, так і рускай літаратурах, што дае падставы шэрагу даследчыкам вызначаць мадэрнісці раман як «крызіс жанру».

Прычыны гэтай мастацкай з'явы большасць аўтараў літаратуразнаўчых канцэпцый пра «крызіс» рамана звязваюць са зменамі, якія адбываюцца як у грамадскай, так і ў пісьменніцкай свядомасці. Так, параўноўваючы раманістаў XVIII і XX стагоддзяў, англійскі літаратуразнаўца Эдвін Мюір заўважае істотную розніцу ў іх зыходных светапоглядных пазіцыях. Калі аўтары мінулага апавядалі пра тое, што мела форму «завершанай гісторыі», то сучасныя пісьменнікі апавядаюць гісторыю, якая пакуль што не мае свайго лагічнага заканчэння. Некласічны раман як мастацкую з'яву неадназначна ацэньваюць даследчыкі розных нацыянальных літаратур. Напрыклад, венгерскі літаратуразнаўца Міклаш Беладзі вылучае іншасказальны раман, дзе карэнным чынам змяняецца функцыя апавядальніка, эпічны элемент прадстаўлены мінімальна, героі могуць станавіцца сімваламі, а кампазіцыю твора можна назваць абстрактнай. Разам з тым, тое «што гэты тып рамана губляе, ігнаруючы эпічную асязальнасць, ён можа вярнуць удумлівай маральна-этычнай сур'ёзнасцю пастаноўкі актуальных пытанняў. І такім чынам ён выконвае самае сучаснае прызначэнне рамана» [1, с.105]. У цэлым гэта мастацкая форма рамана выяўляе эстэтычную тэндэнцыю да заглыблення філасофскай праблематыкі.

Філасофскі аспект вынікае са спецыфікі творчага мыслення аўтара, праяўляецца ў творы ў выглядзе вобразных ілюстрацый, пісьменніцкіх каментарыяў да нейкай ідэі, прадвызначае кампазіцыйную арганізацыю твора, сюжэтны рух, мастацкі канфлікт і развіццё характараў. Постмадэрнісцкі раман у беларускай літаратуры заяўлены найперш як аўтарскі мастацкі эксперымент, не абмежаваны ніякімі жанравымі патрабаваннямі, арыентаваны на свабоднае чытацкае ўяўленне.

У сучасным беларускім рамане стылізацыя пад гістарычны апавяд выступае як адметны прыём мастацкага іншасказання. Так, раскрываюцца сацыяльныя праблемы нашай сучаснасці ў рамане Наталкі Бабінай «Рыбін горад» (2007), дзе ўдала спалучаны прыгодніцкія і дэтэктыўныя элементы. Твор вылучаецца дынамічным сюжэтам, які трымае чытача ў напружанні, разам з тым пісьменніца заглыбляе падзейную канву філасофскімі разважанымі галоўнай гераіні, што дазваляе па-наватарску ўвасобіць тыповыя аспекты чалавечага жыцця. Раман складаецца з шэрагу мініячюр, большасць з якіх рэпрэзентуюць вобразнае апісанне адной падзеі, што дазваляе іх

акрэсліць як падзейныя замалёўкі. Некаторыя мініяцюры вызначаюцца філасофскай шматзначнасцю і лаканічным зместам, напрыклад, «Норы ў часе», дзе галоўная гераіня прызнаецца: «Любімы мой занятак – рыць норы ў часе. Калі іх рыю, калі-нікалі таксама чую шэпт зямлі. Але рэдка» [2, с.8]. Нізка мініяцюр выяўляе паслядоўнае падзейнае развіццё як дэтэктыўнай, так і прыгодніцкай лініі, не разбурае архітэктонікі твора, адметнай апісальнасцю працягвае традыцыю раманнага жанру.

Н. Бабіна асэнсоўвае сучаснасць у яе сувязі з мінулым, раскрывае сённяшняга чалавека неад’емнага ад гісторыі яго роду, сям’і. Так, згадваюцца такія вёскі малой радзімы пісьменніцы, як Страдчэ, Любча, Дабрацічы. Пра Любча сама гераіня выпадкова даведваецца з дакумента Луцкага архіва, паколькі пра яе ўжо ніхто з яе пакалення не чуў, і месца, дзе стаяла вёска ў сорок дымоў, не ведаў. Як зазначае сама аўтарка, не стала сяльца нейкай Любові, як і многіх іншых. У Дабрацічах жывуць некалькі карэнных жыхароў, а з большага вёску займаюць дачнікі, якія ўяўляюцца чужымі, няздольнымі падтрымаць традыцыю пераемнасці пакаленняў. Усе карэнныя жыхары Дабрацічаў маюць прозвішча Гадуны: «У нас ва ўсіх тут адзін карань – з адным прозвішчам, адно да аднаго падобныя, грубыя целам, з шышкатымі галовамі і высечанымі сякерай з дрэва тварамі: таўставатае пераносьсе, пукаты лоб, шырокія сківіцы і няроўныя зубы. Але ніхто ня скажа на дабрацінцаў, што непрыгожыя – жыццёвая сіла дае нам нешта большае, чымся банальную саладжавую прыгажосць» [2, с.22–23].

Каларытнай асобай, якая ўвасабляе фізічную і духоўную моц чалавека, у творы выступае Макрыня, бабуля галоўнай гераіні Алы Бабылёвай. Гэта старая дзевяноста сямі гадоў, якая не прызнае ні таблетак, ні дактароў, яна звыкла рабіць усё сама і ніякую работу не лічыць цяжкай. Макрыня выгадавала Алу і яе сястру Уляну, калі яны засталіся без бацькоў, яна зрабіла нямала значнага, хоць на першы погляд і зусім звычайнага: як прыгадваюць пра яе героі, не было нікога ў Дабрацічах, хто б раней за яе ўставаў, яна адзіная з жанчын магла ўпраўляцца на жнярцы, біцца з аграномам, павесіць шалёнага ката. Хто разумее бабулю, той разумее ўсё, пераканаўча даводзіць пісьменніца і запэўнівае, што Сусвет трымаецца на бабулі. Гэты вобраз у творы набывае сімвалічнае гучанне: аўтарка, выкарыстоўваючы прыём «сюжэт у сюжэце», паказвае не толькі нашу сучаснасць, але і рэканструюе асобныя моманты з мінулага – узнаўляе Бярэсце сярэдзіны XVII стагоддзя. Гэта адбываецца дзякуючы таму, што Ала «рые норы ў часе», называючы гэты суб’ектыўнымі галюцынацыямі, бачыць сваю прашчурку Макрыню: «Я не магла наглядзецца на *рыбін горад* – мой горад, поўны людзей і коней, поўны жыцця і стратаў, поўны сьветлага паветра. Час ад часу вецер даносіў да мяне пахі: хлебныя, смачныя, гнілыя, санныя, пахі вугольля, дыму, авечак. Я чула, як трубяць у горадзе хейнал; то сьмех, то крыкі, то стукат, то песьні – працяглыя, галосныя – даносіліся стуль. Калі-нікалі міма пралятала – то на чорным коніку, то ў вазку – Макрыня» [2, с.220]. Як пераконваецца дзякуючы ўсведамленню тагачаснай рэчаіснасці галоўная гераіня, такой, падобнай да Макрыні, паводле адвечнага закону родавай пераемнасці, магла б быць і яна сама, і яе ўнучка.

У цэлым пераемнасць мінулага і сучаснага выяўляе ідэйны змест рамана: у рачной плыні адбіваецца старажытнае Бярэсце, што выклікае ўражанне, як быццам пад вадой ёсць яшчэ адзін горад – «рыбін горад, падводны і падступны, які дахамі дамоў глядзіць уніз. Нібыта гэтыя два гарады, неадрыўныя, адно цэлае, раптам выраслі зь зямлі, як ад караня, расцьвілі сярод зялёных шатаў, як пук жыцця, як кветка мальвы з празрыстымі шаўковымі палёсткамі – масты, сьцены, дрэвы над вадой і пад ёю. Нібыта там і там жылі людзі» [2, с.217]. Пісьменніца паслядоўна супастаўляе ўчынкі людзей з мінулага і сваіх сучаснікаў. Падчас аднаго з народных хваляванняў, а такія падзеі былі нярэдка для XVII стагоддзя, пані войтава абвінавачвае Макрыню ў вядзьмарстве, якая, баронячыся ад натоўпу, забівае шабляй таго, хто першы да яе кінуўся – гэта быў пляменнік войтвай, пан Кукаль. У наш час унучкі яшчэ адной Макрыні змагаюцца з багатым бізнэсоўцам Іванам Мітрычам Кукалем, звязаным з крымінальным светам, не жадаючы яму прадаваць свой дом, а Кукаль імкнецца выкупіць найлепшую зямлю ў Дабрацічах, каб пабудаваць дом адпачынку дзеля прыкрыцця незаконных спраў.

Ала і Уляна з Гадуноў шукаюць скарб пана Трызны, і для таго, каб яго знайсці, трэба добра ведаць гісторыю: Трызна, уцякаючы ад рабаўнікоў, хавае куфэрак з пярсцёнкамі, і паспявае перадаць запіску аб месцы захавання скарбу, пасля чаго трагічна гіне. Яго сын не здолеў адшукаць спадчыну, і доўга пасля таго лічылася, што скарб згублены. У наш час засталіся некаторыя ўскосныя архіўныя сведчанні, супаставіць і прааналізаваць якія можа не столькі гісторык па адукацыі, колькі сапраўдны прадстаўнік роду. Спалучанасць у творы розных часоў дазваляе праводзіць тыпалагічныя паралелі з вядомым раманам Уладзіміра Караткевіча «Чорны замак Альшанскі», дзе галоўны герой бачыць сны аб мінулым, дзеля расследавання забойства спазнае гісторыю роду

князёў Альшанскіх, а дэтэктыўная інтрыга выяўляе розныя проблемныя моманты пісьменніцкай сучаснасці, выступае рухавіком мастацкага дзеяння.

Разам з тым у рамане «Рыбін горад» акцэнтуюцца такія адвечныя пытанні, як узаемадзеянне чалавека і грамадства, чалавека і ўлады. Галоўная гераіня на ўласным прыкладзе імкнецца асэнсаваць такія негатыўныя сацыяльныя з'явы, як п'янства і наркаманія, знайсці шляхі выхаду з духоўнага і жыццёвага крызісу. Пісьменніца паказвае сур'ёзныя жыццёвыя акалічнасці: страта дачкі штурхае Алу пачаць ужываць наркатыкі, з-за чаго яна патрапляе ў небяспечнае асацыяльнае асяроддзе, гераіню абвінавачваюць у забойстве, якога яна не чыніла. Зразумела, што ў такіх абставінах чалавек губляе сябе, веру ў жыццё, ад яго адмаўляюцца блізкія. Паглыбленае мастацкае даследаванне гэтых праяў у маральна-этычных адносінах рэпрэзентуе раман Н. Бабінай як твор падкрэслена сучасны, сацыяльны раман, дзе адметна інтэрпрэтуецца праблема вартасці чалавечай асобы ў сучасным свеце. Пры гэтым пісьменніцу цікавіць далейшы лёс чалавека, які, не выявіўшы дастатковай трываласці, апынуўся па-за межамі звыклага грамадскага асяроддзя. Шлях да вырашэння знаходзіцца дзякуючы звароту да сямейнай традыцыі, сямейнай памяці, а праз узаемадзеянне мінулага і сучаснасці раскрываецца аўтарская філасофія. Н. Бабіна паслядоўна пераконвае, што наша сучаснасць – гэта люстраны адбітак мінулага, вынік чалавечых учынкаў тых людзей, якія жылі на гэтай зямлі да нас. Яны звязаны з намі крэўнай сувяззю, чым і тлумачыцца як знешняе, так і ўнутранае падабенства, што прадвызначае ў нашым жыцці нашатай болей, чым падаецца на першы погляд.

Такім чынам, перажыўшы нямала прыгод, урэшце адшукаўшы скарб, кожны з герояў па-свойму распараджаецца матэрыяльнымі каштоўнасцямі, зыходзячы найперш з правяраных маральных перакананняў. Напрыклад, Ала адкрыла прытулак, як гаворыць сама гераіня, для бяздомных людзей і жывёл, дзе заўсёды кагосьці ўладкоўваюць, мыюць, кормяць. Яе сястра Уляна сваю частку грошай аддала на арганізацыю незалежнага спадарожнікавага канала, таму што лічыла гэта патрэбнай альтэрнатывай дзяржаўным сродкам масавай інфармацыі. Талік, сябар дзяцінства, які дапамагаў сёстрам шукаць скарб, адкрыў турыстычную фірму, набыў дырыжабль і распрацаваў турыстычны маршрут «Неба над Бугам». Нягледзячы на «мазаічную» структуру, у творы паслядоўна раскрываецца мастацкае дзеянне, выяўляецца і традыцыйная вобразная арганізацыя: галоўная гераіня – мікраасяроддзе, якое вылучаецца ў грамадскім асяроддзі.

У беларускім прыгожым пісьменстве заяўлены прыклады сучаснага рамана, якія раскрываюць індывідуальна-аўтарскае выкарыстанне прыёмаў постмадэрнісцкай эстэтыкі. У адным творы можа быць арыгінальна спалучана не толькі прыгодніцкае і дэтэктыўнае пісьмо, у чым выяўляецца традыцыя класічнага рамана, але і назіраецца сінтэз гістарычнага і сацыяльнага рамана, дэтэктыўнай інтэрпрэтацыі падзей з філасофскім асэнсаваннем звязаных з імі жыццёвых праяў. Пісьменніца звяртаецца не столькі да адной выбранай тэмы, колькі спалучае аспекты розных тэм у нетыповых узаемасувязях, імкнецца да іх маральна-этычнага асэнсавання. На фармальным узроўні аўтар адмаўляецца ад эпічнай апісальнасці і апавядальнасці, звяртаецца да «мазаічнай» структуры. Ідэйна-мастацкая ўвага акцэнтавана на ўнутраным свеце чалавека, вобразе галоўнага героя і акаляючай грамадскай рэчаіснасці, якая існуе ў яго ўяўленні, у выніку чаго ўзрастае роля асобы аўтара.

Літаратура

1. Беладі, М. Возможности и перспективы романа. Есть ли у романа будущее... / М. Беладі // Судьбы романа : сб. ст.; пер. с англ., фр., итал., исп., нем., болг., рум. и словац. яз. – М.: 1975. – С. 99–105.
2. Бабіна, Н. Рыбін горад : раман / Н. Бабіна. – Вільня : Інстытут беларусістыкі, 2007. – 309 с.

G.V. Navaseltsava

Vitebsk State University named after P.M. Masherov

e-mail: Novoseltseva.amma@mail.ru

Generic and stylistic peculiarities of the novel «Ribin town» by Natalia Babina

Key words: postmodernism, generic synthesis, experimental novel, the main hero, author.

In the contemporary Belarussian literature the novel is a popular genre among young writers. The most prominent level in the author innovation is showed in the novel «Ribin town» by Natalia Babina, which is characterized by its generic and stylistic synthesis. The novel is determined by its philosophy, attention to the inner world of the main hero, a close communicative contact between the author and the reader, multilevel semantics, imaginative details.